

מחשבות ראשוניות על הרב הנקין כפוסק¹

בבוקרו של ח' בטבת, פחות מיומיים לפני פטירתו, מו"ר הרב יהודה הרצל הנקין זצ"ל עדיין עסק בפסיקת הלכה. באותו יום, הוא הדריך את קבוצת יועצות ההלכה שעוסקת בקביעת מדיניות הלכתית הקשורה לווירוס הקורונה, כיצד יש לסייע לנשים המתחבטות בשאלות הלכתיות ובריאותיות בנוגע לחיסון. טרם עלתה ארוכה למכתנו, וקשה להאמין שהרב הנקין לא ימשיך להדריך אותנו, יועצות ההלכה, ובכך להשפיע על חייהן של רבבות נשים דרך עבודתנו, בנוסף לרבנים וכלל הציבור בארץ ובעולם.

מתוקף תפקידי כמשיבה [באתר יועצות ההלכה באנגלית](#), זכיתי לעבוד תחת הדרכתו של הרב הנקין במשך כשבע-עשרה שנה על אלפי שאלות בהלכות טהרת המשפחה וסוגיות הלכתיות נוספות. זכיתי גם לדון איתו במשך שעות רבות בענייני תורה מגוונים. הדברים הבאים ימחישו את האבדן דרך מספר תובנות בנוגע לשיטת הפסיקה של הרב הנקין, כפי שהיא באה לידי ביטוי בשו"ת 'בני בני' בתשובות הנוגעות באופן ישיר להלכות נידה, טבילה ואמצעי מניעה. אין כאן כוונה לצמצם את משנתו של הרב הנקין לתחום אחד, אלא לנסות ולשרטט את גישתו ההלכתית דרך סקירת מספר נקודות בולטות שעולות מתוך תשובות ופסקים מעשיים בתחומים שעמדו במוקד עבודתנו המשותפת.²

הרב הנקין הגדיר [בכתב](#) את תפקיד הפוסק באופן הבא:

מלבד ידע רחב, הפוסק נזקק גם לדברים שאינם נתפסים באופן מוחשי: תבונה, אינטואיציה, ניסיון ושכל ישר.

גם מהעיון המוגבל שיוצג להלן, עולה דיוקנו של הרב הנקין כפוסק שעמד בדרישות הללו, ואף התעלה עליהן.

נפתח בהקדמה קצרה: בבחרותו באמריקה, למד הרב הנקין במשך שנים בחברותא עם סבו, הרב יוסף אליהו הנקין זצ"ל, שהיה מגדולי הפוסקים במאה העשרים. כשעלה ארצה בשנת תשל"א, כיהן כרב האזורי של בקעת בית שאן ודרום הגולן, והוכר כמורה הלכה מן השורה הראשונה. במהלך השנים, פרסם את ארבעת חלקי שו"ת 'בני בני' (תשמ"א-תשס"ד), וכתבים רבים נוספים בהלכה, בהגות, ובפרשנות המקרא, ולאחרונה יצא לאור ספרו החדש [מהלכים במקרא](#).

תפיסתו של הרב בנוגע לדרכו בפסיקת הלכה מתוארת בכרך הראשון של שו"ת 'בני בני'. שם, כדרכו, מביא הרב דימוי מוכר – הפעם משל הננס הרוכב על כתפיו של ענק – וחוקר אותו כדי לגלות בו פנים חדשות:

והנה בהקדמה לספר 'שבלי הלקט' הקשה, היאך אנחנו נושאים ונותנים וסותרים דברי הראשונים? ותרץ לפי משלו של הרי"ד, שאנחנו כננסים הרוכבים על גבי הענקים, ולכן רואים

¹ פורסם לראשונה באנגלית ב-Traditiononline, תרגום: רב דוד פוקס.

² הדברים ראויים להרחבה ובל"י עוד אכתוב עליהם באופן שיטתי יותר, ואנסה לתעד את מלוא היקף פסיקתו בענייני טהרת המשפחה. הרב דב לינור ניתח את פסיקת הרב הנקין עם דגש סוציולוגי במאמרו "Pesaq and the Modern Orthodox Community", *The Edah Journal* 3: 1 (2003). שיחות עם הרב דוד ספרלינג, תלמיד מובהק של הרב הנקין, תרמו למאמר זה, ובעיקר לפסקת הסיכום.

למרחוק מהם. ועדיין צריך ביאור, מי גילה לו שזכה להבין דברי הראשונים, ומי הרכיב אותו על גבי הענק? אולם כך דרכה של תורה... אנחנו צריכים לטפס על גבי הענקים, ולהסתמך על סברותיהם ופרושיהם; אבל הקב"ה נתן בנו כח לטפס ולשבת על גביהם, ולהבין דברי הראשונים מרוב יגיעה ועמל, ומתוך כך לפעמים לראות למרחקים.

הרב הנקין מדגיש שהקב"ה נותן לננס כוח, ומזכה אותו בראיה למרחקים; אך הננס הוא זה שמצליח במאמץ רב לטפס על כתפי הענקים. רק הבנת דברי הראשונים "מרוב יגיעה ועמל" מאפשרת "לפעמים" ראייה למרחקים.

הרב הנקין לא קיבל דבר כמובן מאליו, כולל את הסמכות שלו עצמו. אפילו שם חיבורו, 'בני בנים', מעיד על המחויבות שהוא חש כלפי סבו הדגול; ומקריאת התשובות בו ניכרים פירות של עמל רב ולימוד מדוקדק, כפי שכתב [בהקדמתו לכרך השני](#):

ועם מעט הכשרונות שירשתי [מסבין], מסרתי את נפשי לברר הלכה לאמיתה.

כאשר הראות מעורפלת וההלכה דורשת בירור, יש להסתמך על מחקר יסודי וחשיבה יצירתית, מתוך מחויבות עמוקה לאמת. כפי שכתב הרב הנקין [בהקדמה לכרך א'](#):

ולא נמנעתי משאלות קשות, אלא בקשתי את האמת כמות שהיא. ולא קבלתי דברים, אלא בדקתי אחריהם, לראות היעמדו בהלכה או לא.

[בהקדמתו לכרך ג'](#) הרחיב הרב בתיאור דרכו בלימוד, וכתב שם כיצד היה חוזר על דברי הש"ס והפוסקים פעם אחר פעם, "וכל פעם מדייק יותר".

הדיוק והיצירתיות בחתירה אחר האמת ההלכתית מאפיינים את הפסיקה בשו"ת 'בני בנים', ואת הפיקוח של הרב הנקין על מפעל יועצות ההלכה של מדרשת נשמת.

כתמים חומים: קריאה צמודה, הקשר ונאמנות

גם תשובה הלכתית שגרתית לכאורה עשויה להעיד על תכונותיו הייחודיות של פוסק, גם שחלקן מתבררות מעבר לנכתב. [בשו"ת 'בני בנים' ח"א, כט](#), הרב הנקין דן במקרה של אישה שראתה כתם חום על בגד סינתטי. האישה שאלה אם נאסרה רק לאחר שכבר כיבסה את הבגד.

בד סינתטי אינו מקבל טומאה, ולכן היה מתבקש לטהר את הכתם מטעם זה בלבד.³ עם זאת, הרב הנקין דן בשיטות שלפיהן הידיעה שהכתם בא בוודאות מגופה של האישה מונעת מאתנו לסמוך על הקלה זו. לבסוף פסק הרב להקל שלא נאסרה משני שיקולים הלכתיים אחרים: צבע הכתם, ונאמנות האישה.

באשר לשיקול הראשון שנוגע לצבע, מציין הרב הנקין העדר מקורות קדומים על הגוון שנקרא היום "חום". לאור השכיחות הגבוהה של כתמים חומים, שתיקה זו מפתיעה ובולטת. הרב התייחס אליה בטיעון מרתק:

3 שו"ת 'אגרות משה', יו"ד ח"ג, נג.

בשיר השירים פרק א' (פס' ה-ו): "שחורה אני ונאווה בנות ירושלים... אל תראני שאני שחרחרת, ששזפתני השמש". אלמא קודם שזוף, אינו נופל עליהן לשון 'שחור'; ומן הסתם היה להן עור כצבע הספרדים היום, וכבני ישראל בזמן המשנה (עיין במסכת נגעים פרק ב' משנה א'), ועל כן בחום בהיר כזה, שהוא חום-צהבהב, אין לחשוש למראה דם [מטמא משום נידה]... והנה הפוסקים נקטו לשון ברוי"ן בלע"ז, כיוון שמה שאנחנו קוראים 'חום' אינו מופיע בתנ"ך ובתלמוד... ואם כן, איזה שם נתנו למה שאנחנו קוראים 'חום'? אלא בוודאי נכלל [חום כהה] בלשון 'שחור'...

עולה מכאן שקריאה צמודה ללשון התנ"ך תומכת בפסיקה שהכתם אותו תיארה האישה אינו צבע אוסר משום נידה (למרות שגוונים כהים יותר עלולים לטמא, מדין דם שחור).

בתשובותיו נוהג הרב הנקין לבחון אם פסיקה המושתתת על קריאה צמודה עשויה להתיישב עם עמדות מחמירות יותר. גם כאשר שוקלים להקל, יש לבחון היטב את המקורות בהקשרם, כדי לעגן את הפסיקה במסורת ההלכה. כאן מוכיח הרב שגם אחד מחשובי הפוסקים שהחמיר בכתמים שהגיעו בוודאות מגופה של האישה הורה להקל בכל מקרה שבו הכתם הוא בצבע חום בהיר או בינוני.

לגורם השני, נאמנות האישה, התייחס הרב רק כבדרך אגב בתשובה הכתובה; אך בעבודתו עם יועצות ההלכה התבררה החשיבות שייחס לגורם זה. בתשובה הכתובה מחיל הרב את הכלל "נאמנת אישה לומר: כזה ראיתי, ואיבדתי" (נידה כ ע"ב). הוא מתאר כיצד הראה לאישה דוגמיות של צבעים שונים, כדי לוודא שזיהה בדיוק את הצבע לו התכוונה. כך נוהגים פוסקים רבים.

אך במסגרת הפיקוח על עבודתן של יועצות הלכה, התייחס הרב הנקין לנאמנות האישה כעיקרון מנחה בהלכה, והוא האמין בנו. הרב הנחה אותנו ליישם באופן חפשי את פסיקתו לגבי כתמים חומים. בדרך כלל, חיבורים הלכתיים נוטים להחמיר יותר מפסיקה אישית בעל פה. אך הוא הורה לנו באופן שגרתי לענות לנשים בכתב שהפרשה חומה בהירה, שאין בה שום נטייה לאדמומית – איננה אוסרת, גם לא בהפסק טהרה. כך גם בפסיקתו הלכה למעשה: כאשר השואלות היו משוכנעות שכתמיהם, ואפילו עדי הבדיקה שלהן, עמדו בתנאי צבע אלה – הרב לא דרש להראות את הכתמים לסמכות הלכתית או לבחון צבעים נוספים.⁴

אמצעי מניעה: הסב ונכדו

לעתים קרובות, תשובותיו של הרב הנקין מסבירות ומחילות את פסיקותיו של סבו. [בשו"ת בני](#) [בנים' ח"א, ל](#) (תשל"ח), הוא מביא את הפסק של סבו, שמתיר להשתמש בדיאפרגמה למניעת הריון. בתעוזה המסתמכת על פסיקת סבו ועל קריאה מדוקדקת בדברי הראשונים, הרב הנקין

4 ראו לדוגמה [כאן](#), מתוך אתר יועצות ההלכה באנגלית, ובתרגום לעברית: "שימי לב שלדעת רוב הפוסקים, הפסק טהרה אינו חייב להיות נקי לחלוטין. אם כל ההפרשה על העד היא בצבע לבן, צהוב בהיר, או חום בהיר, ואין בה שום אדמומית – את רשאת למנות את היום הבא כיום הראשון של שבע נקיים. אם ההפרשה אדומה בבירור, עלייך לעשות הפסק נוסף. כל צבע אחר דורש שאלת חכם". השוו לדוגמה לדברי הרב בנימין פורסט, *A Woman's Guide to the Laws of Niddah* (Mesorah Publications, 1999), עמ' 124 (בתרגום לעברית): "צבעם של רוב הכתמים הוא חום. חום שנוי במחלוקת בין הפוסקים... יש להראות לרב כל כתם חום", ולדברי הרב מרדכי אליהו, דרכי טהרה (סוכת דוד, 1984) עמ' 30: "חום – שאינו נוטה לאדום, כעין קפה או ערמונים – טהור. ומכיוון שצבע הקפה שונה מסוג לסוג, ויש ספק מהו צבע הערמונים, האם הכוונה לערמונים חיים או מבושלים, יש לשאול שאלת חכם בכל בדיקת הפסק טהרה, או בבדיקות שבאו בעקבות הרגשה פנימית".

דחה באופן שיטתי את דרכו של הרב משה פיינשטיין זצ"ל בלימוד הסוגיה, ואת פסיקתו להלכה, שהתירה את השימוש בדיאפרגמה רק במספר מצומצם של מקרים (שו"ת 'אגרות משה', יו"ד ח"ג, סג).

ראשית, הרב הנקין בוחן את דברי הראשונים כדי להוכיח שהשימוש במוך נעשה לשם שאיבת הזרע לאחר קיום יחסי אישות, ולכן אין בכך תקדים לשימוש בדיאפרגמה במהלך קיום יחסים. בשלב השני, הוא טוען שניתן להתיר שימוש בדיאפרגמה במהלך קיום יחסי אישות, מכיוון שהדיאפרגמה שונה מהמוך שעליו דיברו הראשונים בגודלה ובצורתה. הוא מוסיף שהעובדה שהאישה מכניסה את הדיאפרגמה לפני קיום יחסים ללא סילוק פעיל של הזרע, הופכת את השימוש בה לגרמא (פעולה עקיפה), ובכך לא נדרשת הכרעה במחלוקת האם מותר לאישה להשחית את זרע האיש.

הרב הנקין גם מבאר את פסיקת סבו, שלפיה מותר להשתמש באמצעי מניעה במשך תקופה ממושכת על מנת לרווח בין לידות, אפילו במקרה שטרם קיימו מצוות פריה ורביה. הרב מוסיף ראייה משלו מההלכה שמתירה לאם להמשיך להיניק תינוק גם לאחר שמלאו לו שנתיים, אם לא הייתה הפסקה בהנקה, וזאת על אף שההנקה עשויה למנוע הריון:

ידוע שבמניקה יותר מעל שנתיים, לפעמים מחמת ההנקה לא תתעבר; ואיך התירו לה לדרחות פריה ורביה של הבעל, בשביל דבר שאינו ענין סכנה? אלא על כרחך, כיוון שהוא לטובת הולד שימשיך לינוק - גם זה מותר, ונכלל בקיום פריה ורביה. ובזה מבוארים דברי הגמ"ז זצלה"ה בס"ד לע"ד ... ובאם באה שאלה, אני מברר האם האישה רוצה למנוע הריון לטובת הולד, או כדי שתצא לעבודה.

כאן לא מסתפק הרב הנקין בהסבר לגבי שיטת סבו, אלא מוסיף לה יישום נוסף. בפסיקתו הלכה למעשה, מתיר הרב הנקין לנשים להמתין שנתיים בין לידות, כל עוד שסיבה מרכזית לדחיית לידה הייתה רצון האם להקדיש תשומת לב לילדיה. ההיתר להשתמש באמצעי מניעה מעבר לתקופה זו היה תלוי בפרטי המקרה. הרב חזר והדגיש את היסוד לגישה זו באופן תמציתי בתשובה מאוחרת יותר ('בני בני' ח"ב, לח, תשמ"ט):

הגמ"ז זצלה"ה התיר [שימוש באמצעי מניעה] לארבע וחמש שנים, אם מתעסקת בולד - כי מצוות פריה ורביה אינה הריון ולידה בלבד, אלא גם גידול הילדים.

מצוות פריה ורביה היא מצווה מורכבת במיוחד, מכיוון ש"מפתח של חיה" [יולדת] לא נמסר בידי אדם (תענית ב ע"א). הדיון ההלכתי המסורתי עוסק בשאלה האם קיום המצווה הוא על ידי הולדת בנים, או במעשה ביאה הראוי להולדה (או צירוף של השניים)⁵. התובנה החדשה שעולה מכאן היא שמעבר למעשה של הולדת ילד בריא, המצווה כוללת גם היבטים איכותיים של גידול ילדים.

בניגוד לתשובה הקודמת שהובאה, שבה השאיר הרב הנקין לקורא את ההבחנה בהבדל החרף בין שיטת סבו לפסקי הרב משה פיינשטיין, תשובה זו פותחת בהבעת תסכול מכך שהרב פיינשטיין לא הזכיר כלל ב'אגרות משה' (אבן העזר ח"א, סד) את הגישה המקלה של רב הנקין הסב.

5 לדוגמא רמ"א, אבן העזר א, ו; שו"ת הרדב"ז ח"ז, ב; 'ערוך השולחן', אבן העזר א, יט.

התשובה שמתוכה לקוח הציטוט כאן עוסקת בשאלה אם יש מצווה להוליד ילדים נוספים, לאחר קיום מצוות פריה ורביה בהולדת בן ובת. בעניין זה לא הייתה לרב הנקין מסורת ברורה מסבו. הוא פוסק שיש קיום מצווה בהולדת ילדים נוספים, אך אין בכך חיוב, בעיקר כאשר לאור שיקולים של שלום בית ויציבות כלכלית. בנוסף להעמקה אופיינית בדברי הפוסקים, הרב הנקין בונה את טיעונו על בסיס פסקי הלכה ידועים של סבו:

אין משיבים בשם הארי אחרי מותו, ולא נודע לי שהורה בשאלה זו בדיוק; אבל אכתוב דעתי העניינה, ואולי אכוון גם לדעתו הרמה... אינה צריכה [אשתו של השואל] להחריב את עצמה כדי לבנות העולם. וכל מה שכתבתי ב'בני בנים' [חלק א'] סימן ל', לא היה אלא לבאר דעת הגמור"ז, שהתיר לדחות הריון לכמה שנים אחרי לידת וולד חי, אפילו לא קיים פריה ורביה עדיין; אבל כשקיים פריה ורביה והוליד עוד, אזי אינו צריך לפנים - שאינו מחוייב במקום צער ודוחק פרנסה להוסיף בנים.

חלק מהטיעונים שבהם משתמש הרב בתשובה זו מקוריים לחלוטין. לדוגמא, בציטוט שהובא לעיל הוא מציין באופן מיוחד את המחיר הכבד שגובות לידות מרובות מהאם, ולוקח בחשבון את טובת האם בנוסף לצרכי הילדים והמצווה המוטלת על הבעל. פרט לזאת, [בסיכום התשובה](#) [ב'קיצור פסקי שו"ת בני בנים'](#) ובגרסתה באנגלית,⁶ הוסיף הרב שהחובה להמשיך בפרייה ורבייה מתקיימת בהולדת בן אחד ובת אחת נוספים, בהתאם לעיקרון שתקנות מדרבנן מקבילות למצוות מדאורייתא שבבסיסן.

הרב הנקין מביא ראיה נוספת מהוראת ה'ברכי יוסף' (אבן העזר א, ב) לפיה אדם שקיים את המצווה מדאורייתא אינו חייב בקיום יחסי אישות באותה תדירות כמו קודם לכן, כל עוד אשתו מסכימה לכך. הרב הנקין הציע שעל יסוד זה אפשר להתיר לזוג להשתמש באמצעי מניעה:

וב'ברכי יוסף'... תרץ שמצד "לערב אל תנח ידך" (קהלת יא, ט) אינו חייב לבעול כל עונה, אלא תסגי לעתים רחוקות; וקרא הכי כתיב: "ולערב אל תנח ידך" - שלא ינח לגמרי... ולפי זה... מה לי שלא יבעול, מה לי שתשתמש בדיאפרא"ם, המותר כשלעצמו?

על טיעון זה, לפיו השימוש באמצעי מניעה מותר באותה מידה כמו הפחתת תדירות יחסי אישות, חוזר הרב [בשו"ת 'בני בנים' ח"ד, טו](#) (תשס"ג). בתשובה זו, הרב הנקין אינו מתיר לזוגות צעירים לדחות פריה ורביה ללא הגבלת זמן, אך כן מתיר באופן גורף שימוש באמצעי מניעה עד שישה חודשים מתחילת הנישואין. שישה חודשים הוא אורך הזמן המירבי שמותר לדחיית מצוות עונה, היתר שניתן לספנים המפליגים בים ואינם חוזרים לביתם זמן רב (משנה, כתובות סא ע"ב):

אני נוהג להתיר לזוג למנוע הריון עד לשישה חודשים אחרי הנישואין, שכן רשאי החתן לבחור להיות מלח שעונתו פעם בשישה חדשים... וממילא לא יקיים פריה ורביה באותו פרק זמן... ודי בשיעור של שישה חודשים לענות על רוב ההיסוסים והפחדים לקראת הנישואין; ובפרט מצד הכלה, שחוששת שמא לא יעלו הנישואין יפה.⁷

6 בספרו *Responsa on Contemporary Jewish Women's Issues* (Ktav, 2003), עמ' 186.
7 בהמשך אותה התשובה, הרב הנקין מביא ראיה לאורך הזמן של שישה חודשים ממקור אחר שקשור בדחיית נישואין, ובשל כך דחיית הולדה.

סיבות שונות עולות בקרב זוגות מאורסים לדחיית הריון. אך לעתים קרובות, החשש שהנישואין יעלו על שרטון עומד ביסוד חששות אלה, בעיקר אצל הכלה, שתידרש לשאת בעול ההיריון והלידה. כאן מאמץ הרב הנקין את גישת סבו, שלמצוות פריה ורביה מימד איכותי. גישה זו עומדת בבסיס ההכרה בחששות של תחילת הנישואין כגורם רלוונטי להתיר שימוש באמצעי מניעה.

גם כאן, הרב הנקין מרחיב את היריעה רק עד גבול המקורות המפורשים. הרב הנקין הנחה את יועצות ההלכה להשתמש בהיתר זה כאשר נשאלו לגבי שימוש באמצעי מניעה בתחילת חיי הנישואין, ולהציע לזוג להתייעץ עם גורם הלכתי במידה והם מבקשים להאריך את משך הזמן. מניסיוני, לעתים קרובות הוראה זו משככת את חששות הזוגות הצעירים, ומעודדת אותם להתמודד עם הסוגיות הרלוונטיות בכובד הראש המתבקש.⁸

שאלות בהלכות טהרת המשפחה: הבנת המציאות

במספר שאלות שנוגעות להלכות טהרת המשפחה, הפגין הרב הנקין צד חשוב אחר של עבודתו כפוסק: היכולת לחבר בין המקורות לבין הבנה עמוקה של המציאות האנושית שבה עסק.

לדוגמא, בשו"ת 'בני בני' ח"ב, לא (תשמ"ו), התיר הרב לגיורת הרה להינשא מחדש לבעלה בנישואין כדת משה וישראל מיד לאחר הגיור. בדרך כלל, כלה צריכה לספור שבעה נקיים לפני החופה, מחשש שתראה דם חימוד (דימום מהרחם, שנגרם מההתרגשות), אפילו אם איננה אסורה משום נידה.⁹ הרב הורה שבמקרה זה, הכלה אינה צריכה לשבת שבעה נקיים לפני הנישואין.

הרבנית הנקין סיפרה לי שרשם הנישואין ברבנות חשש לאפשר זאת, אך כאשר חבר לדעתו של הרב הנקין הרב שלום משאש זצ"ל, שהיה אז הרב הספרדי הראשי בירושלים, ההסכמה ניתנה והחתונה התקיימה באותו ערב בבית משפחת הנקין. הסכמתו של הרב משאש נזכרת בסוף התשובה.

הרב הנקין הביא שלוש סיבות לפסיקתו, ושלושתן מגובות בקריאה מדוקדקת של הפוסקים: המקרה של גיורת פחות חמור מזה של גרושה שנשאת מחדש לבעלה, אשר לדעת פוסקים רבים אינה צריכה לשבת שבעה נקיים מחדש; ייתכן שהחשש לדם חימוד נוהג רק במקרה שבו גם הנישואין וגם יחסי האישות חדשים לזוג; והתביעה לנישואין, שבדרך כלל נחשבת לגורם שמאחורי החימוד, התרחשה לפני שהאישה התגיירה והתחייבה בהלכות נידה. הרב הבין את החשיבות המעשית בכך שהאישה תינשא מוקדם ככל האפשר, ומצא יסוד מוצק בפוסקים להתיר זאת.

בשאלה אחרת (ח"ב, לב), משיב הרב הנקין לרב שהורה לאישה עם כיני ראש להשתמש בתכשיר כימי לפני הטבילה. כאן, מבחין הרב בין שלושה סוגי כינים: כיני הראש, כיני הגוף, וכיני ערווה. בהמשך, הרב ממיין את המקורות השונים, לעתים תוך שימוש ברמזים טקסטואליים עדינים, לפי סוג הכינים שנידונים בהם. הוא מסיק שהאחרונים שדרשו הסרה מאומצת של כל הכינים התייחסו ספציפית לכיני הערווה, הנצמדות חזק לעור. גם כאן, היכולת של הרב להכיר את המציאות, ולבחון לאורה באופן מעמיק את מקורות המפתח, אפשרה לו להתיר את הטבילה לאחר

8 ראו כאן סיכום (באנגלית) של פסיקות הרב זצ"ל. הסיכום עבר את ביקורת הרב.
9 שו"ע יורה דעה, קצב.

סירוק יסודי, אפילו אם יישארו כמה ביצי כינים או אפילו כנים יישארו בשיער האישה – וכל זאת מבלי לסטות מדברי הפוסקים שקדמו לו.

הרב הנקין גילה הבנה מעמיקה דומה בתשובה לשאלה האם אישה רשאית לטבול כאשר בעלה מחוץ לעיר (ח"ב, ב, לג, תשובה שאינה מתוארכת). מסיבות שונות, שחלקן נטועות בתורת הקבלה וחלקן מתייחסות לסכנה מוחשית, נשים רבות מודרכות שלא לטבול אם הבעל אינו בעיר. אישה שמועד טבילתה הוא בזמן שבעלה אינו בעיר תקבל בדרך כלל הנחיה לדחות את טבילתה עד ליל שובו, ותטבול מוקדם יותר רק בנסיבות מיוחדות, למשל אם הוא אמור לשוב בשעות היום.¹⁰

הרב נקט בדעת כמה מהאחרונים, שהתירו לאישה לטבול מוקדם יותר, אם יש אפילו סיכוי קל שבעלה ישוב לפני המחזור הבא שלה. ואז הוא הוסיף שיקול חשוב נוסף להתיר:

ואם בעלה עומד לבוא למחרת, ולדוגמה בבוקר - אזי מצווה לטבול קודם, לכן כדי שיהיו מותרים מיד בחיבוק ונישוק ושאר קירבות, שגם הן מצווה... וגם אם יבוא בעלה לעת ערב, והוא עיף ויגע, ויצטרך לשמור על הילדים כששאתו חופפת וטובלת - אין זה "דרכי נועם", אלא לטבול קודם... ומעשים בכל יום בארץ ישראל, שהבעל משרת בצבא ומקבל חופשה ללילה אחד, ואין פנאי להודיע לאשתו קודם שיוצא לדרך; והוא מגיע באמצע הלילה, ושוב אי אפשר לאשתו לצאת למקוה, והוא חוזר לצבא למחרת...

ההדרכה שהאישה תדחה את טבילתה עד לאחר שובו של בעלה עשויה להשפיע על אופי המפגש המחודש ביניהם. גם אם הבעל צפוי לחזור בלילה, הרב הנקין מציע לאישה לטבול קודם לכן. כאשר נשים שאלו אותנו על כך באתר היועצות, הרב הנחה אותנו להמליץ על הקדמת הטבילה לפחות לערב שלפני שובו הצפוי של הבעל, ואף מוקדם יותר במידה שיש אפשרות שיקדים לשוב.

בגישתו המעשית של הרב התבטאה לעיתים נטייה רציונלית. עם זאת, בתשובתו התייחס בכבוד רב למנהגים על בסיס חשש לסכנה כגון המנהג שלא לטבול בכלל כאשר בעלה אינו בעיר, או המנהג לישון עם סכין מתחת לכר כשאישה טובלת כאשר בעלה אינו בעיר. במקום לדחות חששות אלה בהינף יד, הרב בחן אותם באופן מעמיק, וציין שהמקורות הבת-תלמודיים העלו חששות אלה רק במקומות בהם היה חשש ממשי לסכנה. הרב הנחה אותנו להבחין בין גופי הלכות לבין מנהגים, ולעודד נשים לנהוג כמנהג משפחותיהן, במידה וקיים.

כך גם בתשובתו להצעה רדיקלית לשנות את ההגדרה ההלכתית של דם בתולים (ח"ד, יד, תשס"ג). הפונה ביקש לצמצם מאוד את החלת הדין שלפיו כלות בתולות נחשבות לנידות לאחר קיום יחסי אישות בפעם הראשונה. הרב הנקין הכיר בקשיים שהלכה זו מעמידה בפני זוג צעיר, ושב והדגיש את מחויבותו להתייחס בכבוד לכל שאלה שעולה בפניו:

גם אני חרד מן המכשולים שפרישה של י"א יום, מיד לאחר בעילת מצווה, מציבה בפני החתן והכלה הטריים. ומכל מקום, הצעתו להלכה היא רחוקה מן האמת... שקשה להתייחס להם

10 לדוגמה, לדברי הרב פורסט (שם, עמ' 168): "אם בעלה אינו בבית, האישה אינה צריכה לטבול. אמנם לפי הקבלה, עדיף שהאישה לא תטבול אם בעלה אינו בבית. לדוגמה, במקרה של זוג שנוסע לחופשת קיץ, והבעל נשאר בעיר בימות השבוע ומצטרף לאישתו רק בסופי שבוע - אם מועד הטבילה המיועד הוא בשלישי בערב, עדיף שלא תטבול אלא אם כן ישוב למחרת, או אפילו אם יש סיכוי לכך. כמו כן, אם מועד הטבילה המיועד הוא בחמישי בערב, ואין מקווה בקרבת מקום שתוכל לטבול בו בליל שבת - רשאית לטבול, אפילו אם בעלה ישוב זמן קצר לפני כניסת שבת".

[לטענותיו]. ומכל מקום, מה שאיני רוצה שיעשו לי לא אעשה לאחריים, לבטל שו"ת שלהם ללא דיון.

למסקנה, הרב הנקין התיר לכלה לעבור הימנקטומיה (הסרת קרום הבתולים באופן כירורגי), ובכך להימנע מדין דם בתולים – בתנאי שתתייעץ לפני כן עם החתן, ושהרופא יעיד שהקרום הוסר לחלוטין. למעשה, כאשר שאלות כאלה עלו בפנינו, הרב [הנחה אותנו](#) להסביר לשואלת את ההשלכות ההלכתיות של ניתוח כזה, אך לא לעודד אותה לעבור ניתוח אלקטיבי.

טבילה לשם תשובה: מניעים ופוטנציאל

בעניינים הלכתיים הקשורים לנשים, הרב הנקין היה ידוע כמי שרוחש כבוד רב למניעי האישה, ולפוטנציאל הטמון בכל אחת. תשובתו בעניין טבילה בערב יום הכיפורים ([ח"ג, ה](#), תשנ"ד) מדגימה זאת היטב. המנהג לטבול במקווה בערב יום הכיפורים¹¹ מתפשט ולכאורה מתנגש עם התקנה מהמאה ה-"ד (שו"ת ריב"ש, תכ"ה) לאסור על רווקות לטבול. בתשובה זו, התיר הרב לרווקות לטבול בערב יום הכיפורים.

כדרכו, הרב פתח בציטוט הראשונים והאחרונים שהתירו. לאחר מכן, הוא מעיר שהחשש ביסוד פסיקת הריב"ש, לפיו טבילה כזו תפתח פתח לפריצות – אינה תקפה במקרה של טבילה פעם בשנה לשם תשובה, שלא קדמו לה הפסק טהרה וספירת שבעה נקיים.

הרב הציע שנשים צעירות תלכנה למקווה עם אמותיהן, כדי להבטיח שהטבילה תיעשה בכבוד ראש. עוד הוסיף שיייתכן שרבני קהילות יחמירו באופן מקומי לאסור טבילה בערב יום הכיפורים.

בהמשך התשובה, התייחס הרב לטענה שטבילת נשים בערב יום הכיפורים אינה ראויה, מכיוון שאחד מטעמי הטבילה הוא כדי להידמות למלאכים, וטעם זה אינו שייך בנשים:

אין אנו באים להתדמות למלאכים מצד הזכרות שבהם, אלא רק לענייני יום הכיפורים, ובוה שפיר גם נשים יכולות להתדמות... שהרי ביום הכיפורים, באכילה ושתייה והליכה יחף ונקיין מעוון, אין חילוק בין גברים לנשים.

כדרכו, התייחס הרב הנקין לטיעון ברצינות לפני ששלל אותו. בנוסף, הוא הוכיח את טענתו ממקורות שלפיהם גם באמירת "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" בקול רם בקריאת שמע אנו נדמים למלאכים, "ואף על פי כן, כל הנשים אומרות אותו בקול, ולא נשמע מי שפקק בזה". מתוך התשובה עולה גישתו של הרב, שמגדר אינו משפיע על פוטנציאל רוחני.

הרהורי פרידה

חוט השני השוזר את כל התשובות שהובאו כאן, הוא המחויבות העמוקה של הרב הנקין זצ"ל לדברי הפוסקים הראשונים והאחרונים, וליישומם ללא פשרות באופן שיייתן מענה מתאים לצרכי הזמן. יש מלמדי הלכה שטוענים שהנסיבות היום השתנו ללא היכר, ומשום כך רבות מהפסיקות

11 מנהגי מהרי"ל, ערב יום הכיפורים, ג-ד'.

בדורות הקודמים כבר אינן רלוונטיות, או מנותקות מהמציאות; אחרים דוחים בהינף יד גישות מודרניות או פוסט-מודרניות, בטענה שאין להן דבר וחצי דבר עם ההלכה המקובלת. הרב הנקין סלל דרך שונה: הוא חיבר את מסורת פסיקת ההלכה עם ההווה, לא על ידי בחירת מקורות שמתאימים לו והתעלמות מאחרים, אלא על ידי לימוד דברי הפוסקים בדקדוק רב. בין אם פסיקתו הלכה למעשה נטתה להקל או להחמיר, הוא תמיד עיגן אותה במסורת ההלכה, הדגים כיצד היא נשענת על כתפי ענקים, והאיר את הדרך שבה העפיל אל עד לשם.

מידותיו ותכונותיו של הרב הנקין – יושרה בחתירה לאמת, דייקנות, נכונות לבחון נקודות מבט שונות, הסקת מסקנות מקוריות, מתן אמון בשואלים, הישענות על מסורת סבו, הבנה מעמיקה, יחס מכובד ומכבד, ואמון בפוטנציאל הרוחני הגלום בכל יהודי – עשויים ללמד אותנו לראות למרחקים, אם נשכיל ללכת לאורו.

לורי נוביק היא כותבת הראשית ומנהלת [האתר דרכיה – נשים ומצוות](#) מיסודה של ישיבת הר-עציון; יועצת הלכה ומשיבה ב-yoatzot.org; מלוות פוריות במדרשת נשמת, אשר לימדה ב'נשמת' שנים רבות.